

RENÉ BRUNET: HATÁSKÖRI TÚLLÉPÉS A NEMZETKÖZI DÖNTŐBÍRÁSKODÁSBAN

indazoknak a törekvése, akik a béke fenntartását szilárd nemzetközi igazság és jog alapjára akarják helyezni, oda irányul, hogy kifejlesszék és megerősítsék a döntőbíráskodást. A békét csak akkor biztosíthatjuk, ha az államok közötti viszonyt a jog szabályozza és a jog csak akkor uralkodhat nemzetközi viszonylatban, ha olyan jogszolgáltatás létezik, amely képes eldönteni a nemzetek közt keletkezhető viszályokat.

Amióta a nemzetközi jog létezik, nyílt kérdés, hogy a választott bírósági ítéletet lehet-e kifogásolni? Az egyik vélemény azt tartja mindenekelőtt szükségesnek, hogy végleges jellege legyen a döntőbíráskodás ítéletének. A döntőbíráskodás lényegbe vágó érdeke, hogy a lehető legrövidebb időn belül megszüntesse a vitás kérdést, amely két állam közt felmerül s amely kockára teheti baráti viszonylataikat. Megengedni, hogy a döntőbíráskodás ítéletét megtámadhassák, annyi, mint új vitás kérdést támasztani, annyi, mint örökkévalóvá tenni a viszályokat, annyi, mint megindulni olyan úton, mely épp az ellenkező célhoz vezet, mint amit a döntőbíráskodás keres. Tehát nem volna szabad megadni a lehetőséget az egyes államok részére, hogy bármi oknál fogva megtámadhassák a döntőbíró végzését.

A másik vélemény szerint az államok visszariadnának a döntőbíráskodás kockázataitól és megtagadnák ebbe az intézménybe való beleegyezésüket, ha nem éreznék védve magukat azáltal, hogy fellebbezhetnek a bíró gyengéi vagy szeszélyei ellen. Fontos tehát, magának a döntőbíráskodás ügyének szempontjából s annak kiterjesztése érdekében, hogy a legteljesebb pontossággal előre megállapítsák azokat az eseteket, amelyekben a

bírói ítélet megtámadható hatásköri túllépés okából s érvényessége vita tárgyává tehető.

E két szélsőséges vélemény között elképzelhetők differenciáltabb álláspontok is s ezeknek is vannak hívei.

A bírói ítélet megtámadhatósága hatásköri túllépés miatt már elismerést nyert, és pedig kiterjedtebb vagy kevésbé kiterjedt feltételek mellett, a fenforgó körülmények, az érdekelt személyek avagy a kor-szellem különbözősége szerint.

A nemzetközi jog megalapítóinál egyhangúan elfogadott tétel, mely magának a döntőbírótság fogalmának lényegéből látszik folyni, az, hogy a bírói ítélet megtámadhatatlan s kötelező erővel bír mindkét félre. Grotius mondta: „Feltétlenül ahhoz kell tartani magunkat, amit a bírák határoztak, akár igazságos az, akár igazságtalan.” Pufendorffnak ugyanaz a véleménye. Ami Vattelt illeti, ő is azt írja, hogy a bírák ítélete föltétlenül irányadó a felekre, mivel „ezek előre kötelezték magukat erre és a szerződésekbe vetett hitet meg kell őrizni”. Mindazonáltal elismeri, hogy olyan ítélet, amely „kézzel foghatóan igazságtalan és észellenes, nem köti a feleket”, de abból a példából, amelyet felhoz, kiderül, hogy az ő felfogása szerint a döntőbíráskodás kötelező ereje alól kivételt csupán csak akkor lehet tenni, ha az ítélet valósággal képtelenség. Ez pedig rendkívül szűkre szabja a hatásköri túllépés területét.

Később a XIX. század második felében fontos változás keletkezett az elméletben. A szerzők, akik a nemzeti jog befolyása alatt állanak, több figyelmet fordítanak a kérdés jogi oldalára, mint magukra a tényekre. Inkább arra törekednek, hogy szabályszerű és jogászai ítéletet biztosítsanak, mint hogy a döntőbíráskodásnak megadják azt a végleges szilárdságot, amire szüksége van. Föl akarják állítani mindazon különböző eseteknek részletes lajstromát, amelyekben bírói ítéletet hatásköri túllépés miatt semmisségi panasszal lehet megtámadni. Hefftertől Bluntschli-ig, Pasquale Fiore-tól Bulmarincq-ig azoknak a jogorvoslatoknak a sorozata, amelyekkel a bírói ítéletek ellen fel lehet lépni, egyre jobban kiszélesedik. Így Bulmarincq habozás nélkül tíz olyan feltételt részletez, melyek fenforgása esetén a bírói ítéletet hatásköri túllépés miatt semmisségi panasszal lehet megtámadni.

De a jogászok konferenciái, a diplomaták gyűlései, az államok joggyakorlata szembehelyezkednek az elmélet azon törekvéseivel, melyek a hatásköri túllépés eseteit szüntelenül szaporítani igyekeznek, aminek következménye az volna, hogy a döntőbíráskodás értéke majdnem teljesen megsemmisülne. Nemcsak megfékezik ezeket a törekvéseket, hanem lassan visszatérnek az alapítók elveihez, amikor megszorítják, sőt egyáltalában nem ismerik el a hatásköri túllépés eseteit.

Már első ülései alatt Gandban, Genfben és Hágában 1873, 1874 és

1875-ben, a Nemzetközi Jogi Akadémia fellép az azidőben érvényben levő irányzat ellen. Előadója, a nagy tudású Goldschmidt kijelenti, hogy szükséges „pontosan megállapítani és körülhatárolni amennyire csak lehet, a semmisségi okokat, ha ki akarjuk segíteni azokat az ellenőrizhetetlen lelkiismereti aggályoskodás embrionális állapotából, amelyben leledzenek e pillanatban, és ha fel akarjuk emelni a jogi indok méltóságára, amely alkalmas arra, hogy az ítélet szabályos eljárás alapján legyen megtámadható”. Persze, még ez a lelkiismeretes előadó is, aki e tekintetben még Bluntschli-t is felülmúlja, tizenegy esetét ismeri el a hatásköri túllépésnek, de csak azon feltétellel, hogy a felek egyezséggel vagy utólagos megállapodással jelöljenek ki oly törvényszéket, mely az állítólagos semmisségi okokat megvizsgálja s szuverén módon döntsön.

Mindamellet, tekintettel arra, hogy éppenséggel nehéznek és veszélyesnek látszik arra kötelezni az államokat, hogy ilyen ítélethozatallal számoljanak, az Akadémia megszorítja az előterjesztett lajstromot és úgy dönt, hogy:

a) Ha kétség merül fel az egyezmény magyarázásából kifolyóan az illetékességre vonatkozóan, a bírák maguk eldönthetik a kérdést.

b) Semmis a bírói ítélet, ha semmis az egyezmény, ha hatásköri túllépés forog fenn (azaz formai hiba), ha bebizonyosodott, hogy egy bírót megvesztegettek, ha lényegét érintő tévedés áll fenn.

Az első hágai konferencia elé került egy orosz tervezet, amelyben az Akadémia által elkövethető lényegét érintő tévedés esete kiküszöbölhetővé, hatásköri túllépés lehetőségeként nem maradt fenn más, mint érvénytelen megegyezés, alaki hiba és bizonyított megvesztegetés. Az Akadémia mégis elutasította ezt a szöveget, bármennyire leegyszerűsítettnek és ártalmatlannak látszik is, mivel Léon Bourgeois szavai szerint, nem lehet előrelátni a semmisségi okokat, anélkül, hogy az ember ne tudná, hogy ki lesz az a bíró, aki mérlegelni fogja a konkrét eseteket. A konferencia tehát egyszerűen és pusztán arra szorítkozott, hogy megerősítse azt az álláspontot, hogy a döntőbírói ítéletnek teljes érvénye van és szándékosan tartózkodott attól, hogy előre megállapítsa a semmisségi vagy hatásköri túllépés eseteit. Azonkívül a konferencia elfogadta a Nemzetközi Jogi Akadémia álláspontját, amely szerint az ítélező döntőbíró jogosult arra, hogy saját illetékességét megállapítsa és evégből a megegyezés vagy más szerződés magyarázatát adja.

Ezen pontokra vonatkozóan a második Békekonferencia semmi újítást nem eszközölt. A 73. cikkely értelmében: „A Törvényszék felhatalmazást kap, hogy megállapítsa a saját illetékességét, az egyezmény és más tekintetbe jövő szerződés magyarázatával és hivatkozással a jogi alapelvekre.” A 81. cikkely pedig így rendelkezik: „A döntőbírói ítélet,

kellően kihirdetve és jegyzőkönyvbe véve a két fél képviselője előtt, végérvényesen és fellebbezhetetlenül eldönti a vitás kérdést.

Ebből látható, hogy milyen eredményre jutottak a hágai konferenciák.

A döntőbíróági ítélet végleges és megfellebbezhetetlen. Tekintettel arra, hogy nincs törvényszék, amely megállapíthatná, hogy valamelyik fél által felhozott semmisségi okok alaposak-e vagy sem, a konferenciák nem is gondolnak arra, hogy ilyen eseteket előre megállapítsanak: a döntőbíróági ítélet végrehajtandó, anélkül, hogy bármiféle orvoslásnak helye volna.

A hágai konferenciának ezt a magyarázatát az elmélet teljes egészében magáévá tette. Megerősítette a hágai állandó döntőbíróág is. Az Orénoque ügyében kimondta a döntőbíróág: „A békének és a nemzetek üdvére oly fontos nemzetközi döntőbíráskodás kifejlesztésének érdekében az ilyen határozatot (a döntőbíróági határozatot) elvileg el kell fogadnia, be kell tartania és végre kell hajtania mindkét félnek, minden fentartás nélkül.”

Vájjon a hágai megoldásokat módosították-e 1907 óta? Igaz-e, hogy még ma sem lehet semmisségi panasszal megtámadni döntőbíróági ítéletet hatásköri túllépés miatt?

A kérdést a Népszövetség tanácsa elé terjesztették 1926-ban a Törökország és Görögország közt felmerült Maritza-ügyből kifolyóan. A görög kormány azt állította, hogy egy bizonyos határvizsgáló bizottság, melyet a lausannei szerződés 5. cikke hívott életre, megsérti a szerződésben Görögországnak adott jogokat és túllépi hatáskörét, ha elfogad egy vonalat, amit Görögország visszautasított. A Népszövetség meghallgatott három jogtudóst. Ezek azt a véleményt terjesztették elő, hogy döntőbíróági ítéletet nem lehet megtámadni illetékesség hiánya miatt, sem általában hatásköri túllépés miatt. Döntőbíróági ítélet megtámadásához feltétlenül flagrális hatásköri túllépés bizonyítása szükséges.

De mit értünk flagrális hatásköri túllépés alatt? Rettenetesen tág fogalom. Vagy van, vagy nincs hatásköri túllépés.

A nemzeti jogban könnyen meghatározható és körülírható a hatásköri túllépés. Igen könnyen előrelátható mindazon eset, amelyben bírósági ítéletet hatásköri túllépés miatt meg lehet támadni, mert létezik idevonatkozó törvény és főleg létezik bíróság, melynek feladata az állítólagos hatásköri túllépés megvizsgálása.

Semmi hasonló nem létezik, legalább e pillanatban, a nemzetközi jogban. És az igazság az marad, amit Hága megállapított: nincs hatásköri túllépés bíróság nélkül, amely ezt megállapítsa.

Mikor a hatásköri túllépésre hivatkoznak, két dolog közül egyik áll fenn:

Vagy nincs bíró, akinek illetékessége van ezt megállapítani, ily esetben nem lehet vitatkozni s az ítéletet végre kell hajtani. Vagy pedig van bíró, aki elé a kérdést elő lehet terjeszteni s ily esetben a vita lehető. Az utóbbi esetben az a kérdés, milyen módon kell összeállítani a döntőbíró-ságot és működtetni a döntőbíráskodást.

Mostanában egy furcsa elmélet látott napvilágot.

Kétségkívül minden törvényszéknek meg kell állapítania saját illetékességét, de a hatásköri túllépés, amit nemzetközi törvényszék követ el, sokkal súlyosabb, mint amit nemzeti törvényszék követ el. Nemzeti törvényszék, amelyik túllépi illetékességét, egyszerűen más bíró helyett intézkedik. Amikor ellenben nemzetközi törvényszék lépi túl hatáskörét, a bíró hivatását bitorolja. Nemzetközi jogban illetéktelenség egyenlő a hatalom-bitorlással. Ennek az a következménye, hogy a hatásköri túllépéssel hozott ítélet nem semmis, hanem nem létező, azaz hatástalan anélkül, hogy bármilyen nyilvános hatóságnak meg kellene állapítani nemlétezését.

Ez az elmélet elfogadhatatlan következményekre vezet.

Ha nincsen bíró, aki elé terjeszteni lehetne a kérdést, hogy fennáll-e az ítélet nemlétezősége hatáskör áthágása vagy illetékesség túllépése miatt, akkor tulajdonképpen maga a fél, aki a nemlétezőséget állítja, ítélkeznek.

Minden államnak, amelynek követelését visszautasította egy döntőbíró, módjában fog így állani, hogy azt állítsa, ez a döntőbíró túllépte illetékességét, áthágta hatáskörét, s hogy ennek következtében az ítélet nemlétező. Ilyen módon fel lesz mentve – felmentve saját maga által – az alól, hogy végrehajtsa a döntőbíró-sági ítéletet.

Ez a tétel a nemzetközi jog egész fejlődésének ellentmond; semmiféle precedensben nincs nyoma.

Az általános szabály, melyet a XIX. század kezdete óta csaknem egyhangúan magáévá tett az elmélet és a nemzetközi joggyakorlat, az, hogy ha kétség támad két állam közt, mely résztvett egy döntőbíró-ságban, az ítélet bírói jogérvényét illetően, azt csakis új döntőbíró-ság oldhatja meg.

Ez a szabály magának a döntőbíró-ságnak a természetével magyarázható és igazolható.

Pörösködő államok közt közös akarattal létesült és mondatott ki a döntőbíró-ság, ez teszi ítéletét végérvényessé; de amit akarat teremtett, akarat meg is szüntetheti.

Ha az egyezményben a felek nem létesítettek megállapodást atekintben, hogy a hozandó ítélet hatásköri túllépés miatt felülvizsgálat alá legyen vonható, akkor az ítélet végérvényes. De ha már meghozatott a végérvényes ítélet, a feleknek még mindig módjukban áll, hogy megegyez-

zenek bizonyos felülvizsgálatban, nevezetesen abban, hogy az állítólagos hatásköri túllépés kérdését új döntőbírótság elé terjesszék.

Amidőn 1831-ben az Egyesült Államok és Kanada közt felmerült a híres északkeleti határ-ügy, a döntőbíró, a németalföldi I. Vilmos király, eltért az egyezménytől, noha attól kapta hatalmát és ahelyett, hogy döntött volna a felek által vitatott két határ között, egy harmadikat javasolt. Ahelyett, hogy két hegy között választott volna, egy vízfolyást állapított meg határ gyanánt. Döntőbíróból, önhatalmúlag, békítő lett.

Az Egyesült Államok nem voltak ugyan hajlandók elfogadni az ítéletet, mely szerintük hatásköri túllépést követett el, ugyanakkor azonban új döntőbírótságot javasoltak Angliának. „Nem merült volna fel a kérdés, írják, az ítélet érvényességét illetőleg, ha a döntőbíró határozta volna meg és jelölte volna ki a határt, amint azt az 1873-iki egyezmény előírta. De nem tette így s ugyanakkor feladni látszott a döntőbíró jellegét, hogy a közvetítőét öltse magára, amikor azt tanácsolta a feleknek, hogy mint legmegfelelőbbet fogadják el azt a határt, amelyet ő jelölt ki.” Ennélfogva az Egyesült Államok kormánya azt kérte, hogy neveztesék ki egy bizottság, amely a vitás kérdést az 1873-iki egyezmény értelmében döntse el.

Látható ebből, hogy még a nyilvánvalóan hatásköri túllépéssel létesült döntőbírótsági ítéletbe való belenyugvást sem lehet minden további nélkül egyszerűen megtagadni. Csak akkor lehetséges ezt megtenni, ha az a fél, aki a hatásköri túllépésre hivatkozik, ugyanakkor új döntőbírótságot javasol.

A hágai konferenciák előtt felmerült a kérdés, hogy a hatásköri túllépés minő következménnyel jár. Három feltevés kínálkozhat s három megoldás létezik: *a)* megengedni a vesztes államnak, hogy kivonja magát a döntőbírótsági ítélet alól, arra való hivatkozással, hogy a bíróság hatásköri túllépést követett el, *b)* megengedni a vesztes államnak, hogy ugyanakkor, amikor a döntőbírótsági ítélet érvényességét megtámadja, javasolhassa új döntőbírótság létesítését az állítólagos semmisségi ügyben, amikor is a nyertes államnak el kell fogadnia ezt a javaslatot; *c)* megengedni a nyertes államnak, hogy a döntőbírótság ítéletének végérvényes jellegéhez tartsa magát s vita nélkül utasítsa vissza az új döntőbírótságot célzó javaslatot.

Ezt az utóbbi megoldást fogadták el a hágai konferenciák. Eszerint a döntőbírótság ítélete végérvényes még az esetben is, ha vele szemben hatásköri túllépésre hivatkoznak. Ez utóbbi esetben kétségkívül új döntőbírótsághoz folyamodhatnak, hogy ez döntse el a vitatott semmisségi esetet, de csak azon feltétel mellett, ha a nyertes fél ehhez beleegyezését adja.

A vesztes fél ajánlatát, hogy a hatásköri túllépést új döntőbíróóság elé vigyék, a nyertesije, tetszése szerint, elfogadhatja vagy elutasíthatja.

Az Orénoque-perben a Hágai Állandó Nemzetközi Döntőbíróóság magáévá tette a hágai konferenciák e felfogását: „Minthogy a pör lényeges pontjában az ítéletet semmisségi panasszal támadták meg, a felek között 1909 február 13-iki dátummal új egyezmény jött létre, amely szerint, figyelmen kívül hagyva az első ítélet végérvényes jellegét, ezt a törvényszéket kérték fel, hogy döntse el, vajjon Barge fődöntőbíró ítélete, az összes körülmények figyelembe vétele alapján és a nemzetközi jog elvei szerint, semmisnek tekintendő-e avagy végérvényesnek, amely utóbbi kizár minden újabb vizsgálatot.” Ebből az következik, hogy ha új egyezmény nem jött volna közbe, azaz, ha a nyertes fél nem egyezett volna bele az új egyezménybe, Barge fődöntőbíró ítélete megtartaná végérvényes jellegét s a hatásköri túllépés ellenére is végrehajtható maradna.

Ez a megoldás nyilvánvalóan nagyon merev. Nem vitatható, hogy magára a döntőbíráskodásra nézve is veszélyes lehet azt követelni a vesztes féltől, hogy vesse alá magát az ítéletnek még akkor is, ha az nyilvánvalóan igazságtalan, hogyha a nyertes állam makacsán elutasít minden újabb döntőbíróóságot.

De talán a Népszövetség egyességokmányában és szervezeteiben módot lehet találni ennek a ridegségnek az enyhítésére.

A Népszövetség Tanácsának nemcsak az az általános kötelessége, hogy az államok között előmozdítsa az egyetértést: a szerződés 13. cikkének negyedik pontja szerint abban az esetben, ha a döntőbíróági ítéletet nem hajtják végre, a tanács az ítélet érvényesítésére megfelelő intézkedéseket indítványoz.

Ha tehát egy fél hivatkozva egy ellene hozott döntőbíróági ítélet hatásköri túllépésére, megtagadja a végrehajtást, a Tanács igenis vizsgálhat tárgyává teheti a végrehajtást biztosító alkalmas intézkedéseket.

Magától értetődik, hogy a Tanácsnak, amidőn a Szerződés 13. cikkének negyedik pontja értelmében cselekszik, nincs joga magát az ítéletet vizsgálat tárgyává tenni, hogy kimutassa, vajjon az ellene felhozott hatásköri túllépés helytálló-e s a végrehajtási intézkedéseket nem vetheti alá e vizsgálat eredményének.

Politikai testület lévén, a Tanács nem szólhat bele bírói kérdésekbe. A döntőbíróági ítélet végérvényes jellege előtt a Tanácsnak meg kell hajolnia, épúgy, mint a vitában álló államoknak s minthogy a paktum értelmében az ő kötelessége az ítélet végrehajtását biztosítani, nincs hatalmában az ítélet jogérvényét felülbírálni.

Mivelhogy közvetítő gyanánt cselekszik, legfeljebb azt teheti, hogy a baráti egyetértés útjára irányítja a feleket s megkönnyíti közöttük, ha

jónak tartja, oly új egyezmény kötését, melynek értelmében az állítólagos hatásköri túllépés ügyét új döntőbíróság elé viszik.

Látható mindebből, mennyire eltávoztak a nemzetközi jog legbiztosabb elveitől a magyar optáns-per dolgában.

A román kormány hatásköri túllépés vádjával támadta meg a román-magyar vegyes döntőbíróság ítéletét: kötelessége lett volna tehát egyúttal új döntőbíróságot ajánlani a magyar kormánynak az állítólagos hatásköri túllépés ügyében. Azonban a román kormány nemcsak, hogy semmiféle ajánlatot nem tett ezirányban, hanem a magyar kormány volt az, amely mint nyertes fél, megfordítva a szerepeket s ezzel is tanújelét adva békülékeny szellemének, úgy nyilatkozott, hogy kész új döntőbíróságot elfogadni. A román kormánynak kellett volna kérni a döntőbíróságot, a magyar kormány elutasíthatta volna: ez volt a jogi helyzet. Ezzel szemben a magyar kormány előre elfogadta a döntőbíróságot, amit nem is kértek tőle, s a román kormány volt az, amelyik elutasította ezt.

Másrészről a Népszövetség Tanácsának, melynek az a hivatása, hogy a döntőbírósági ítéletek végrehajtását biztosítsa, kellett volna érvényt szerezni annak az ítéletnek, amellyel a döntőbíróság megállapította saját illetékességét, azaz a Tanácsnak abba a helyzetbe kellett volna juttatnia az illetékes döntőbíróságot, hogy érdemleges ítéletet hozhasson vagyis a hiányzó döntőbíró helyébe új bírót kellett volna jelölnie.

Összegezve, a megelőző megfontolásokból a következő elvek látszanak kibontakozni:

1°. Feltétlen tiszteletben tartása a döntőbíróság ítéletének, mely elvileg végérvényes és megfelelbezzhetetlen.

2°. Csak akkor lehet az ítélet ellen hatásköri túllépés vádját emelni, ha a hatásköri túllépés flagránssá, azaz, ha az ítélet nyilvánvalóan igaztalan és észellenes.

3°. Még ha fennáll is a flagránssá hatásköri túllépés, az ítélet nem tekinthető nem létezőnek, legfeljebb semmisségi ok forog fenn, melyet bíróilag el kell ismertetni.

4°. A hatásköri túllépés vádját csak végérvényes ítélet ellen emelhető (tehát minden közbevetett ítéletnek s nevezetesen minden illetékességi határozatnak kizárásával), és egyúttal mindenkor új döntőbíróságot kell ajánlani a hatásköri túllépés elbírálására, amely ajánlatot a másik államnak szabadságában áll elfogadni vagy visszautasítani.

5°. A Népszövetség Tanácsa, melynek feladata, hogy biztosítsa a döntőbírósági ítéletek végrehajtását, anélkül, hogy bármely esetben is vizsgálat tárgyává tehetné az ítélet érvényességét, közbenjárhat oly értelemben, hogy a feleket a békés egyetértés útjára terelje az esetben, ha az egyik fél azt állítja, hogy a döntőbíró hatásköri túllépést követett el.